

## SVEĆENIK I STARCI

Nerijetko se čuje krilatica da u crkvu još idu samo stare babe. Tako su prije pedeset godina počeli govoriti oni koji su prognozirali da će s ondašnjim starim babama u grob leći i religija. Oni koji danas ponavljaju tu krilaticu zaboravljaju da su današnje »stare babe« regrutirane od onih koje su prije pedeset godina bile djevojke.

Daleko od nas da bismo iz te fraze, koja možda i nije sasvim »sine fundamento in re« (bez temelja), izvlačili poene za svoj nekakav trijumf, kao što nećemo ni oduševljeno zapljeskati izreci Esada Čimića, našega poznatog marksiste, da je smrt »smiješak religije«. Premda naime ta njegova izreka može u jednom određenom smislu biti čak i teološki duboko istinita, ipak je treba smatrati dijelom materijala od kojega je čovjek sebi stvorio boga, prema poznatoj marksističkoj teoriji »mitizacija psihe«.

Činjenica je pak da se mi svećenici u svom pastoralnom radu susrećemo sa starcima i sa staricama, da im dijelimo sakramente, da ih tješimo i hrabrimo u njihovim životnim poteškoćama. Čak imamo više mogućnosti za nesmetani rad sa starcima nego s djecom i omladinom. No, mi smo ipak u opasnosti da svjesno ili podsvjesno omalovažimo ili zanemarimo ovo veoma važno područje naše pastoralne djelatnosti, tj. brigu koju dugujemo starim osobama.

Sama narav našeg poslanja i načelo njegova integriteta, po kome ne smijemo nikoga zanemariti nego po uzoru sv. Pavla »svima biti sve« (i Kor 9, 22), obvezuje nas da se za njih brinemo. Na to nas obvezuju i mnogi drugi razlozi, koje ćemo iznijeti tokom ovog izlaganja. Premda sam za obradu ovog pitanja upotrijebio meni dostupnu literaturu, ipak se izlaganje prvotno temelji na mom vlastitom životnom i svećeničkom iskustvu, koje nije baš tako dugo. Stoga se ne treba čuditi ako pokoja misao bude zvučila suviše subjektivno.

### Problem starosti i starih ljudi

»Kako ste, pater?« — upitao sam pri susretu pred nekoliko godina, sada već pokojnog, p. Šantića. »A, sinko moj, znaš što je običavao reći moj pokojni djed: Ima jedna bolest što je ni Bog ne može izliječiti, a to je starost! — Eto, kako sam!«

Možda u najstrožem smislu starost i ne bismo mogli nazvati bolešću, nego točnije posljedicom različitih bolesti, stresova, napora i teškoća što

kroz život utiskuju u čovjekovo biće svoje rane i ožiljke koji opet uzrokuju trošenje organskih stanica, a time i opadanje fizičkih sposobnosti i moći. Po zakonu psihofizičnosti ljudske naravi, odatle se kod starih ljudi javljaju mnoge i ozbiljne psihičke teškoće: različiti oblici straha, pa tjeskoba, osjećaj suvišnosti, osamljenosti i izolacije, apatija i ogorčenje... ukratko: oni postaju teški sebi i okolini. Odatle naša narodna uzrečica: »Oj starosti, i Bogu si teška!«

Sasvim suprotno zvuči tvrdnja koju u naslovu nosi knjiga Alfonsa Deekena, objelodanjena u hrvatskom prijevodu: »Lijepo je biti star« (izdanje: FTI, Zagreb 1977.)

Na kojoj je strani istina?

Naslov spomenute knjige, koju bi svakako trebali preporučiti starci i oni koji s njima kontaktiraju, bez sumnje djeluje izazovno, ali upravo ta izazovnost potvrđuje da starost može biti lijepa tek ako se ispune određeni brojni uvjeti, o kojima ta knjiga i govori.

Starost smo nazvali svojevrsnom bolešću. Bolest i bilo koja patnja po sebi nisu dobre, čovjek se zbog toga svim silama bori protiv njih. Ali dok neuspjeh u toj borbi jedne pritišće kao prokletstvo, drugi i u patnji uspijevaju naći smisao, a mnoge upravo patnja obogati i donese im blagoslov.

I smrt je nešto najmučnije za čovjeka, njezina sjena ga plaši kroz cijeli život, pa ipak ponekad govorimo o lijepoj smrti, a u kršćanskom smislu i o sretnoj ili svetoj smrti. Dosljedno, tako možemo govoriti i o razdoblju koje obično prethodi smrti — o starosti.

Ovdje dotičemo valjda najozbiljnije i presudno pitanje za staračku dob na psihološkom planu: problem sučeljenja sa stvarnošću smrti.

I kada govorimo o starcima, možda bi trebalo prije svega naglasiti: ako se iz bilo kojeg razloga pokuša mimoći to pitanje, sve drugo će biti u opasnosti da ostane više-manje uzaludan posao, ili će se pretvoriti u pružanje morfija za ublaženje boli umjesto liječenja bolesti. Ne znam da li to izgleda jednostrano i pojednostavljeno, ali čini mi se da svaki pristup starom čovjeku ili ozbiljnom bolesniku, bez prisustva vjere, u biti nalikuju situaciji onog čovjeka koji je pod gradskom svjetiljkom tražio svoj ključ, makar je bio uvjeren da ga nije tu izgubio, ali tu mu je bilo ugodnije tražiti nego dalje u mraku gdje je ključ jedino i mogao naći. Ovo se svakako odnosi i na mlade ljude, ali na stare posebno. Jer »smrt je doduše uvijek blizu čovjeka, ali ne živi svaki čovjek blizu nje« (K. Rahner). U mladosti se ipak s više prividnog uspjeha možemo igrati skrivača sa smrću, distancirati se od nje pomišlju da je daleko ili onim ustaljenim lažnim osjećajem da ona postoji za druge, ali ne i za mene. Možda se u starosti čovjek ništa manje ne trudi oko toga, ali tada ipak teže uspijeva.

U srži tih problema ulazi Dr Elisabeth Kübler Ross svojom knjigom »Razgovori s umirućima, (Zagreb 1976.). U uvodu, pod naslovom »Strah

od smrti«, ona piše: »Danas u liječničkim čekaonicama sjedi sve više starijih ljudi koji su primoranine samo da se pokušaju snaći sa svojom sve slabijom tjelesnom snagom nego i sa svojom osamljenošću koja ih tišti svojim strahovima. Budući da većina njih nikada ne idu k psihijatru, moraju se za njih zauzimati pripadnici drugih zvanja — kao vjerski dušobrižnici i socijalni radnici. Takvim pomagačima želim ponajprije zorno predočiti koliko se život, u nekoliko zadnjih desetljeća, izmijenio — jer upravo te promjene dovode do sve većeg straha od smrti, do uvijek novih psihičkih problema i do sve veće potrebe razumijevanja i suosjećanja...«. Na slijedećim stranicama dalje se obrazlaže kako se čovjek doista uvijek bojava smrti, još u najstarijim kulturama, i to se vjerojatno nikada neće izmijeniti, ali za današnje društvo smrt je postala prava tabu-tema: djeca se brižno udaljuju od svega što bi ih moglo suočiti sa smrću ili ih na nju podsjetiti, a mrtvace se, osobito u Americi, nastoji što je moguće više uređiti tako da izgledaju kao da spavaju blagim snom. Pa ipak je umiranje postalo danas jezovitije nego nekoć, zahvaljujući upravo dostignućima medicine, koja uspijeva produžiti biološki život do krajnjih mogućnosti. Čovjek danas umire s mnogo manje dostojanstva nego prije, često okružen bezdušnim aparatima, tretiran kao predmet a ne kao osoba. Nekadašnju vjeru da trpljenje ima smisla i da će biti nagrađeno danas pokušavaju zamijeniti sedativi za tjeranje boli i straha. No, dok je nekoć čovjek iz svoje vjere crpio nadu, nijekanje smrti u današnjem društvu ne daje ni nade ni bilo kakvog smisla, već jedino povisuje naš strah od smrti i volju za uništenjem. Stoga bi bilo prijeko potrebno da znanosti i tehnika dio svojih vanrednih napora i nastojanja oko produživanja života upotrijebe za njegovo humaniziranje, pa i za humaniziranje same smrti.

Sve ovo vrijedi i za staračku dob. Ljudski se životni vijek sve više produžuje, na svijetu je sve više staraca u apsolutnom i u relativnom smislu. Da li društvo čini dovoljno da starost učini lijepom i vrijednom življenja? Ako se starcima produžuje boravak na tribinama životne arene, da li im se nastoji obogatiti program? Ili je možda istina da — napredovanjem medicine i paralelnom stagnacijom humanosti i opadanjem poštovanja i pijeteta prema sijedim kosama — društvo dovodi svoje starce u situaciju onog Nazorovog prosjaka koji se ljutio kada su ga u posljednji čas spasili od smrzanja, jer je, umirući, imao tako divna priviđenja, a oni su ga vratili u grubu stvarnost patničkog života?!

Svi odgovorni i svi ljudi dobre volje moraju činiti mnogo više kako bi se starim ljudima pomoglo ljudskije i ljepše, smirenije i smislenije živjeti i — umirati.

Ta obveza svakako se nameće i nama svećenicima. Osvrnimo se na neke od činjenica koje potkrepljuju ozbiljnost ove obaveze, nadovezujući se na prvotni razlog: poziv ljubavi prema Bogu i bližnjemu.

## **Razlozi zbog kojih se treba brinuti za starce**

### *1. Na svijetu je sve više staraca*

Statistički podaci zorno pokazuju da broj staraca u svijetu stalno raste. U Americi se postotak ljudi iznad 65 godina kroz zadnje stoljeće učverostručio. Danas oni čine 10% stanovništva, tj. oko 20 milijuna, a predviđa se da će ih već na završetku ovog milenija biti 30 milijuna. U Njemačkoj je 1900. god. bilo 4% staraca, a godine 1965. već 12% od svega pučanstva. Slično je i u većini zemalja Evrope s vidljivom tendencijom da se taj trend nastavi, uslijed pada nataliteta te medicinskih i drugih faktora koji produžuju starost. Već nas to obvezuje da u svom pastoralu posvetimo ozbiljniju pažnju problemu staraca.

### *2. Starci sačinjavaju znatan dio posjetilaca crkve*

Kako smo već spomenuli, starije osobe ponegdje sačinjavaju znatan dio posjetilaca crkve, tj. onih koji nas najčešće slušaju i najviše traže naše različite usluge. Kad neki svećenik sa žaljenjem konstatira da u njegovoj župi crkvu pohađaju samo starci i djeca, onda njegova rezignacija može biti razumljiva. Ali to ne bi smio biti razlog da dignemo ruke od svega pod izlikom da ništa ne koristi, jer »mučili se mi ili ne, opet sve ostaje isto«. To je jedna od ozbiljnijih napasti našeg zvanja. Malo je koji prorok i Božji službenik bio od nje pošteđen i svi bismo mi ponekad htjeli zavapiti s Ilijom: Dosta mi je svega, Gospodine! No, tada je potrebno čuti riječ Gospodnju: »Ustani i jedi, jer je pred tobom dalek put!« (1 Kr 19, 7).

Zato umjesto da nemoćno kukamo nad odsutnošću mladih, blagoslivljamo Boga ako su nam stariji blizu i traže našu pomoć. Ne prezrimo njihovu vjernost; pa ako nam se i čini da je uvjetovana strahom od smrti, ne omalovažimo izlizana zrnca krunice među staračkim prstima i ne trgajmo im ih iz ruku ako im ne uspijevamo pružiti nešto bolje.

### *3. Starci su u »predvorju vječnosti«*

Stari ljudi se nalaze u »predvorju vječnosti.« (Mladi može, a stari mora — kaže poslovice.) Dužni smo se potruditi da ih, makar i »o jedanaestoj uri«, povedemo u vinograd. Ipak se moramo čuvati čekanja »dvanaeste ure«. Mislim na mentalitet mnogih naših sredina u kojima se ukućani na vjerskom planu brinu samo za svoje umiruće i mrtve — samo tada zovu svećenika — ali ne i za svoje starce i bolesne. U tom pogledu moramo paziti da se ne pomirimo s ulogom »mazatelja mrtvih«. Za predgajanje tog mentaliteta trebalo bi biti suzdržaniji u podijeljivanju sa-

kramenta bolesničkog pomazanja »sub conditione: *Si vivis...*« i uporno u svim zgodama naglašavati vjernicima da je to sakrament bolesnika, a ne umirućih ili čak umrlih.

To je jedan razlog više koji nas nuka da budemo, koliko god je moguće, u redovitom kontaktu sa starcima, a kad zalegnu da ih posjećujemo i samoinicijativno, ne čekajući poziv, i da ih potičemo na redoviti sakramentalni život. Među takvima se nađe onih koji bi se rado češće pričestivali, ali su obzirni i ne bi htjeli »gnjaviti« svećenika. Zato bismo im trebali posvjedočiti svoju dragovoljnu spremnost da im donesemo Sakrament u redovitim razumnim razmacima. Na taj ćemo način najuspješnije odvignuti župljane, tj. bolesnike i njihove ukućane, da nas gledaju kao neku prethodnicu smrti i da se zbog toga plaše našeg posjeta.

#### 4. Starci odgajaju djecu

Starci mogu značajno utjecati na mlade i na najmlađe, makar u prvih mah možda tako ne izgleda. Načelo o nenadomjestivoj ulozi roditelja u vjerskom (i ne samo vjerskom) odgoju djece dobro je poznato teoretičarima i praktičarima kateheze. Ali što kad roditelji na tom planu sasvim zataje, što se sve češće događa? Već sam doživio mučnu činjenicu da prvašići iz mladih pseudokršćanskih obitelji, kad prvi put dolaze na vjeronauk, ne znaju ni do čela podići ruku da bi se prekrižili, niti znaju izgovarati »Oče naš...«, ili bilo koju drugu molitvu. To se ipak ne događa ako u kući živi pobožna baka. Kad mi je nedavno jedna djevojčica odrecitirala »čitav pregršt« raznih molitvica, nisam je trebao pitati od koga ih je naučila; dobro sam znao da nije od majke. Ne kažem da je to idealno, ali — kad zađe sunce, dobro dođe i mjesec!

U ovakvim slučajevima reba stimulirati te stare da, koliko mogu, zamijene nemarne roditelje i pri tom im pomoći svojim savjetom te stišati njihovo često ogorčenje i pesimizam. Kad nam se požale u stilu: »E, moj velečasni, sve naopako... ništa od ove djece!«, treba ih obodriti u smislu one izreke: »Bolje je upaliti šibicu, nego proklinjati tamu!«

No, lako se može dogoditi da ti starci jednom opaze kako su njihovi unuci sve manje spremni slušati njihove »propovijedi« i možda ih brutalno odbijaju s onim: »Ne gnjavi, stara!«, ili pak s nadmoćnim smiješkom šutke mimoilaze njihove pouke. To će za njih biti novi izvor tjeskobe, kao što mnoge stare ljude bolno tišti i upravo opsjeda činjenica da su im se djeca potpuno udaljila od Boga. Vjerujem da takvih slučajeva ima posvuda. Treba im pomoći da svoje smirenje nađu u čvrstom pouzdanju u Boga, pozvati ih na onu abrahamovsku »nadu protiv svake nade«, utješiti ih zornim primjerom sv. Monike i reći im: »Umjesto da se s njima svađate, molite za njih ustrajno i s pouzdanjem, oni su i Božja djeca, Bog ih ljubi više negoli vi, pa vjerojatno i za vašu djecu ima svoje putove«.

## 5. Poziv Crkve da se pomogne starcima

Zbog tih i drugih razloga Crkva poziva svoje članove, osobito svećenike, da se trude pripremiti ljude na starost i na smrt, da kod starih ljudi odgajaju vrijedna svojstva, kao vjernost Bogu, pouzdanje i duh siromaštva i da ih staleškom vjerskom poukom potaknu da u svojoj okolini svjedoče vjeru u Božju prisutnost, besmrtnost života i eshatološke stvarnosti (DCG 95).

U saborskim dokumentima ne nalazimo posebnog naslova koji je posvećen ovoj temi, što bi se možda moglo smatrati i propustom. Ipak oni na nekoliko mjesta pozivaju da se pruži osobita pomoć starcima, da im se osigura ljudsko dostojanstvo i lijep život, da budu dionici ne samo onog najnužnijeg, nego i svih plodova ekonomskog razvoja (GS 27, 66; AA 11).

### Praktične smjernice i mogućnosti

Spomenimo neke preduvjete koji se od nas traže, da bismo na planu skrbi za starce mogli uspješno odgovoriti zahtjevu svog poziva, potrebi vremena i želji Crkve.

#### 1. Ne podleći mentalitetu koji podcjenjuje život staraca

Prvo na što bismo trebali paziti jest da mi sami ne podlegnemo raširenom mentalitetu koji podcjenjuje vrijednost starih ljudi. Taj je mentalitet osobito naglašen u potrošačkom ambijentu zapadnog društva, najviše u urbanim sredinama. Istina, u tom društvu su se kroz zadnja desetljeća dogodile upravo revolucionarne transformacije gotovo na svima razinama, ali vjerojatno nitko nije tako šokantno pogođen tim promjenama kao starci, i to na više načina. U to ćemo se uvjeriti ako samo na trenutak zamislimo jednog starca u krugu patrijarhalnih obiteljskih zajednica pa njegov položaj usporedimo sa situacijom tolikih današnjih staraca koji, kao stvarni ili psihološki samci, provode dane u nekom velegradskom neboderu ili u izbici staračkog doma. Netko je rekao da se usred pustinje ne može biti tako osamljen kao što je to moguće u velegradu; pa ipak, proces urbanizacije i promjene u stilu života nisu ni jedini ni glavni uzrok ovog hendikepa za stare ljude. To nam može podkrijepiti primjer Istoka, posebice Japana, u kojem se nije izgubio osjećaj dubokog poštovanja prema starijima, usprkos prodoru zapadnjačkog duha u tu zemlju.

U Americi i u »amerikaniziranom« Zapadu, u uvjetima pretjerane materijalizacije života, čovjek se prvenstveno vrednuje kroz prizmu ekonomičnosti i produktivne moći. U takvom se mentalitetu podjednako lako i nesavjesno obračunava s nemoćnim i »nelikvidnim« starcima kao i s nerođenom djecom. Uhranjeni ali nezasićeni čovjek osakaćenog duha uspijeva sa stravičnom lakoćom pokopati najsvetije osjećaje — kao roditeljski

tako i sinovski. Nikada ne mogu zaboraviti što mi je priopćila jedna sestra koja već dugo godina radi u staračkom domu u Njemačkoj. Stanovnici tog doma, uglavnom nepokretni starci, plaćaju pozamašnu mjesečninu za koju su njihove mirovine najčešće nedostatne, pa gradski socijalni fond nadoplaćuje razliku. Svakog mjeseca starci dobivaju stotinjak maraka za svoje sitne potrebe. Ima onih koje njihovi najbliži posjećuju isključivo jedanput na mjesec; tada im donesu koji kilogram voća, a odnesu im i tih 100 maraka džeparca, smatrajući valjda da im nije potreban.

Umjesto suvišnog komentara htio bih primijetiti: nakon »godine žene«, pa ove »godine djeteta« i raznih drugih, možda bi nam bila veoma potrebna međunarodna godina staraca. No, mi smo i bez toga pozvani, kao što se energično borimo za poštivanje života prije rođenja, da se borimo za njegovo poštivanje i kod onih koji su u sjeni bliže smrti, braneći ga, ne samo od eutanazije. Sinajskom grmljavinom: »Poštuj oca svoga i majku svoju!« (Izl 20, 12) trebalo bi prodrmati savjesti onih koji se olako, ponekad i bez prave potrebe, oslobađaju svojih starih roditelja smještanjem u starački dom koga mnogi od njih doživljavaju kao »čekaonicu smrti«. Osjetio sam to kad smo jednog Božića kao mladomislinci ispovijedali starce u domu u Splitu na Lovretu. Oni su bili prezadovoljni njegovom koja im se pruža, mnogi su isticali da im kod kuće u tom pogledu ne bi bilo ni izdaleka tako dobro. Oni koji znaju da drugog izlaza nije bilo, mirni su i puni zahvalnosti. Ali ima onih koji osjećaju da nisu morali biti uklonjeni iz obitelji, samo da je bilo malo više ljubavi kod djece. Takvi su duboko ojađeni, neki stalno žive u tim mislima, dok drugi nerado o tome govore, htjeli bi vjerovati da to ipak nije tako, jer bi im onda bilo lakše pa se bore između ogorčenja i pokušaja razumijevanja vlastite djece.

Zbog svih tih okolnosti starački dom može biti blagoslovljeno polje pastoralnog djelovanja koje se nikako ne smije zanemariti.

## *2. Odati priznanje onima koji njeguju starce*

Po našim župama još uvijek ima, Bogu hvala, onih žena koje primaju kao sasvim normalno na sebe mučni teret starih roditelja svoga muža, požrtvovno im pružajući svu njegu, pa i onda kada ih možda godinama treba hraniti, okretati i njegovati u krevetu. Potrebno je takve primjere istaknuti, jer izgleda da za mlađu generaciju nešto takvo postaje sve manje normalno. Navikla da se od djetinjstva povodi za ugodnostima, a izbjegava težinu obaveza, mlada je žena, na primjer, danas sve manje spremna prihvatiti breme svekra ili svekrve i onda nastaju već uobičajena pogađanja tko je to dužan, ili koliko će tko plaćati ako ih se nekamo smjesti. To ljudi uviđaju pa se često može čuti: »Ja nastojim svoje lijepo do-dvoriti do smrti, ništa im nefali, kad bi barem mene moji tako . . ., ali tko bi se to još usudio očekivati . . .!« Ne ustručavajmo se obodriti njihovu velikodušnost prizivom na Isusovo obećanje: »Mjerom kojom mjerite,

vama će se zauzvrat mjeriti» (Lk 6, 38), kao i na činjenicu da Bog nije slučajno samo iz 4. zapovijedi dodao ono: da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji! (usp. Izl 20, 12).

S druge strane, nastojmo poučiti starce da znaju biti zahvalni Bogu i onima koji ih tako njeguju, dok mnogi drugi nemaju te sreće. Činjenica je da ima staraca kojima nikada nije pravo, makar im se sve nastoji pružiti, pa stalno prigovaraju i gundaju i tako ogorčuju požrtvovnost onih koji ih njeguju. Tu često upravo svećenik može mnogo pomoći: njega su možda ti starci još prije spremni koliko-toliko poslušati. Ujedno može potaknuti ukućane da to ne primaju kao nezahvalnost, nego radije kao plod staračke bolesti koja je ponajprije teška sama sebi.

U tom kontekstu spomenimo i časne sestre koje po mnogim našim mjestima predano njeguju starce. Njihov rad okolina obično visoko cijeni, kako je i pravo, ali ponekad ima iznimaka, na žalost, i među svećenicima. Ipak, ne bi se smjelo zaboraviti da mnoge od njih za starce koji im nisu ni rod ni porod čine ono što mnogi ne bi za svoje roditelje. Upravo one, jer su starcima tako blizu, mogu biti dragocjena i najveća pomoć u njihovom pastoziranju i često će ih uspješnije potaknuti na sakramente negoli sam svećenik.

### *3. Upoznavati problematiku staračke dobi*

Za uspješan rad sa starcima potrebno je da nastojimo upoznati tu problematiku i različita moguća psihološka stanja starijih osoba, ne samo iz vlastitog individualnog iskustva, nego i pomoću stručnih sociološko-psiholoških publikacija s tom tematikom.

Nije li to područje donekle zapostavljeno u našoj formaciji za pastoralni rad, kako u prethodnoj tako i u naknadnoj kontinuiranoj izobrazbi? Nije li forte našeg zanimanja donekle isključivo stavljen na pedagogiju i katehezu djece i mladih? Naravno, ne smijemo dovesti u pitanje prvorazredno značenje tih uzrasta, ali smijemo li ostalo zapostaviti? Mi npr. toliko toga učimo i znamo o fazama puberteta i problemima mladenaštva: da li relativno makar približno toliko znamo o involutivnoj neurozi, počevši od menopauzne krize, o psihičkim opasnostima koje danas sve više ugrožavaju čovjeka pri odlasku u mirovinu, o posebnom problemu neudatih žena koje običavamo nazivati »starim curama«... i o raznim mogućim traumama staračke dobi? Bilo bi potrebno i korisno da te teme nađu više prostora na raznim skupovima kod nas i na stranicama naših teološko-pastoralnih revija.

### *4. Ljubav je najpotrebnija*

Ne zaboravljamo ipak da je na ovom, kao i na svakom drugom području, vrhovni i nezamjenjivi »ekspert« — ljubav: ljudska spremnost u pristupu i dobrota u našem prihvaćanju staraca.



Posebno je važno da za njih imamo vremena, da im ga velikodušno i ustrajno poklonimo, da smo ih spremni saslušati i onda kad nam se čini da je to suvišno. Ako ponekad, po našem mišljenju, ni od čega stvaraju problem, sjetimo se da oni gledaju svojim, a ne našim očima i ako im hoćemo pomoći, moramo se potruditi staviti se u njihovu situaciju. Kad nam se tuže na neku svoju poteškoću, čije je rješenje potpuno izvan našeg dosega, ne prekidajmo ih onim nestrpljivim: »pa što vam ja tu mogu!«, jer smo im baš time uskratili ono jedino što smo im mogli pružiti, tj. da ih saslušamo i pokažemo im razumijevanje, a oni često i ne traže ništa više od toga. Ako nam, u ispovjedaonici ili izvan nje, ponavljaju tužaljke ili priče koje smo toliko puta čuli da ih doslovce znamo napamet i ako smo ih prisiljeni zaustaviti, nastojmo to učiniti s blagošću — na način koji ih neće povrijediti ili učiniti da se osjećaju još više ojađenima. Oni u tim stvarnostima i u tim unutarnjim mislima uvijek iznova žive svaki sat svojih jednoličnih i možda turobnih dana, posebno ako su sami i osamljeni. Svećenik je često jedini koji još za njih mari, pa im ne treba zamjeriti ako svojataju pravo na naše vrijeme i razumijevanje. Ne uskratimo im tu evanđeosku »času hladne vode« koju im drugi ne pružaju jer je svatko i suviše okupiran sobom i svojim brigama a da bi nalazio vremena za druge.

##### *5. Gajiti kod vjernika smisao za djela milosrđa*

Zato je u našim prilikama veoma potrebno gajiti kod vjernika smisao za duhovna djela milosrđa, upozoravati ih da taj oblik milostinje može biti mnogo vredniji od novčanog priloga za daleke siromahe. Ljudi su se, naime, i na tom planu materijalizirali pa lako pokrivaju savjest novčanicom za gladne ili šakom sitniša ako negdje naiđu na pruženu ruku prosjaka ili pak tvrdnjom kako bi oni pomogli, ali »više nema siromaha«. Oči koje se, često iskreno ali i beskorisno, ovlaže nad patnjama siromaha i gladnih u »trećem svijetu« treba učiniti otvorenima za te siromahe u mjestu, u susjedstvu ili u vlastitoj kući. Inače se ostvaruje ona kritika Dostojevskog: »Karamazovi su ljubili sav svijet, ali su se mrzili međusobno.«

Posebno starije ljude, koji nemaju naročitih obaveza, treba poticati da se međusobno druže, da posjećuju one koji ne mogu izlaziti iz kuće, da im prikrate vrijeme i ublaže samoću.

Naravno, ako u župi ima napuštenih staraca, za koje se nitko ni materijalno pravo ne brine, a možda nemaju nikoga švoga, svećenik će nastojati pronaći neko rješenje, apelirajući na nadležne socijalne ustanove ili na savjesti onih koji mogu u tome pomoći.

## 6. Organizirati zajedničke susrete staraca

Iz do sada rečenog je vidljivo da su osobni kontakti, posjeti i razgovori svećenika sa starcima od prvotne važnosti, a ponekad možda i jedino ostvarivi. Ipak, to nas ne oslobađa obaveze da primijenimo i sva ostala sredstva i mogućnosti koje pruža ili zahtijeva konkretna situacija.

Tako bi se moglo, gdje je to prikladno i korisno, možda prije svega u većim župama i u gradskim sredinama, organizirati povremene susrete staraca na kojima bi se oni upoznavali i porazgovorili te imali priliku reći i čuti ono što žele. Moglo bi se to povezati s misom, pokorničkim bogoslužjem, nekom pobožnošću, ili pak s nekim zabavnim programom, dječjom priredbom i sl.

Pripovijedala mi je nedavno jedna starija žena koja je iz Amerike došla u posjet Domovini da oni u svojoj župi u Tacomi imaju jedan takav susret svakoga prvog petka u mjesecu. Posebni autobus skuplja ih od kuće do kuće i doveze u župsku crkvu. Njih oko 150, nakon zajedničke mise, imaju zakusku i raspolože se uz pjesmu, šalu ili neki program.

U malim seoskim župama to vjerojatno ne bi imalo toliko efekta, budući da starci i onako najviše posjećuju razne pobožnosti u crkvi pa ih i bez posebnog organiziranja najčešće imamo pred sobom, no vrijedilo bi pokušati. Moglo bi se u župi upriličiti nekakav »dan staraca«, pozvati ukućane i prijatelje da ih tog dana obraduju nekom posebnom pažnjom, organizirati s grupama djece posjet onima koji su dugo u krevetu ili ne izlaze iz kuće, a pogotovo ako ih u jednoj kući ima više ili ako u župi postoji bilo kakav starački dom. Jedna pjesma, čokolada ili cvijet mogu unijeti toliko svjetla u staračku i bolesničku sobu. Također je dobro iskoristiti mogućnost slavljenja mise u sobi nekog dugogodišnjeg bolesnika.

Sve su ovo samo natuknice, a svaki svećenik najbolje zna što se u njegovim prilikama može učiniti.

### U čemu odgajati stare ljude?

Već smo na početku spomenuli da je starim ljudima veoma često potrebna pomoć na psihološkom planu, u raznim konfliktnim situacijama u kojima se oni znaju naći.

Ponajprije, treba im pomoći da priznaju i prihvate činjenicu starenja, ali ne kao prokletstvo s kojim bi se tek silom prilika trebali pomiriti, nego da otkriju stvarne ljepote i vrijednosti staračke dobi i određene prednosti koje ona pruža (više slobodnoga vremena, razboritost stečena iskustvom, smislenije i trezvenije gledanje na život i njegove vrednote...).

Poticati ih da ne prestanu s psihičkim, a koliko je moguće, ni sa svim fizičkim aktivnostima. Mnoge stare ljude upravo nagrizala dosada i pomanjkanje želje za životom. Takvi se onda teže odupiru bolestima i ponekad sami sebi kopaju grob. Pokazati starcima na primjer tolikih svjetskih velikana koji su bili aktivni u javnom životu ili stvarali značajna djela u poznim životnim godinama (Sofoklo, Goethe, Michelangelo, Verdi, Händel, Haydn, Bethoven, Einstein, Schweitzer, Mauriac, Churchill, De Gaulle, Adenauer . . i mnogi drugi).

Pomoći starcima da prihvate svoju okolinu, ukućane, posebno mlade i djecu, i to kao drugačije, da suzbiju ogorčenje koje često proizlazi iz podsvjesne zavisti prema njihovoj mladosti, da znaju biti pomirljivi i dopustiti mlađima njihov drugačiji stil, da se sačuvaju od pretjeranog bježanja u prošlost, bilo da je idealiziraju, bilo da se opterećuju propustima i promašajima svoga minulog života, poučiti ih da u Bogu uvijek postoje otvoreni putovi i mogućnost da nađemo što smo kroz život izgubili.

Opasni neprijatelji staračke dobi su osjećaj samoće, osamljenosti, suvišnosti, bježanje u izolaciju i starački egoizam iz čega se rađaju različiti strahovi, tjeskobe, opsjednutosti kojekakvim brigama. Kad se tome još pridruže nerijetko veoma teške patnje, onda lako dolazi do one mrzovoljnosti, gorčine i apatije koje stare ljude uvode u napast da uđu u hladni ili otvoreni rat sa svojim životom i sa svim i svakim oko sebe.

Tada je teško, bolje reći nemoguće, bez vjere obasjati staračku dušu. Kada je sve ono proživljeno, bilo lijepo ili mučno, ali što je nekamo vodilo, kada je sve to ostavljeno iza, a na stijenju života tinjaju posljednje kapi i budućnosti više nema, kako tada osmisliti patnju, osim pogledom na Kalvariju ili u prazan grob Uskrsloga? Čime ispuniti šutnju zemlje, ako ne blagodarom riječju onoga koji je sišao s neba: »Ja sam uskrsnuće i život...« (Iv 11, 25).

Lijepo je o tome napisao pok. J. Kuničić: »Jedino je religija ona koja u starosti pruža starcu pogled u novu mladost, u nov život. Jedina religija može i starcu otvoriti obzorje te učiniti da starost ne bude obilježena onim negativnim oznakama koje prate starce što umiru u beznađu ili sirovosti života s upitnikom . . . Milost je vrednota koja kršćanina čini vječno mladim.«

U tome je najsvetiji dug prema starcima: učvrstiti njihovu vjeru da u njoj nađu smisao i ispunjenje prohujalog života, da im starost, sa svim svojim tegobama, bude osmišljena radosnim koracanjem k vratima kuće Oca čiji nas topli zagrljaj očekuje s one strane mračnog tunela smrti.

Jest, ima jedna bolest što se zove starost. Nju ipak Bog može izliječiti. Pokazujmo ljudima put u njegovu ordinaciju.

## Blaženstva

### — Prijateljima staraca

Blagoslovljeni koji razumiju  
moj sponi korak i drhtavu ruku.

Blagoslovljeni koji već znaju  
da mi uši s mukom razabiru riječi.

Blagoslovljeni koji kao da prihvaćaju  
moj oslabljeni vid i tromi duh.

Blagoslovljeni koji su odvratili oči  
kada sam jutros prevrnuo svoju kavu.

Blagoslovljeni koji se sa smiješkom  
zaustavljaju da bi trenutak pročavrljali sa mnom.

Blagoslovljeni koji nikada ne kažu:  
»Danas ste to već dva put ispričali.«

Blagoslovljeni koji gledaju u meni  
biće dostojno ljubavi i poštovanja  
a ne napuštenog starca.

Blagoslovljeni koji pogađaju  
da nemam više snage nositi svoj križ.

Blagoslovljeni koji svojom ljubavlju zaslađuju  
dane što mi još preostaju  
na ovom posljednjem putu k Očevoj kući.

*Esther Mary Walker*

(Iz knjige: Alfons Deeken, *Lijepo je biti star*, str. 7)

### L i t e r a t u r a :

- A. DEEKEN, *Lijepo je biti star*, FTI, Zagreb 1977.  
E. KÜBLER ROSS, *Razgovori s umirućima*, Zagreb 1976.  
Ž. BEZIĆ, *Pastoralna služba*, Split 1971.  
T. BELA, *Odgoj i pastoral starih ljudi*, u *Vjesnik đakovačke biskupije*, br. 4/1979, 73—75.